

Les ludoteques

Resum Els espais de ludoteca, com a serveis fonamentals per cobrir les necessitats del joc, són actualment eines essencials per poder oferir una intervenció socioeducativa global, tant pel que fa als infants com per a les seves famílies. Des d'AtZar (Associació de ludotecàries/ is i ludoteques de Catalunya) treballem des de l'any 1992 per a la creació de ludoteques de qualitat com a espais possibilitadors del dret fonamental de l'infant al joc - tant pel que fa el servei, com a l'equip professional – i per a promoció del joc en la població en general.

Las ludotecas

Los espacios de ludoteca, como servicios fundamentales para cubrir las necesidades del juego, son actualmente herramientas esenciales para poder ofrecer una intervención socioeducativa global, tanto para los niños como para sus familias. Desde AtZar (Associació de ludotecàries/ is i ludoteques de Catalunya) trabajamos desde el año 1992 para la creación de ludotecas de calidad como espacios posibilitadores del derecho fundamental del niño al juego - tanto respecto al servicio, como al equipo profesional – y para promoción del juego en la población en general.

Toy libraries

As basic services for meeting playing needs, toy libraries are currently essential tools for providing overall socio-educational involvement for both children and their families. At AtZar, - the Catalonia Association of Toy Libraries Staff - we have been working since 1992 to create quality toy libraries as spaces making possible children's fundamental right to play - both in terms of service and the professional staff – and to promote play among the general population.

Autora: Sílvia Penón

Article: Les ludoteques

Referència: Educació Social, núm. 33 pp.

Adreça professional: Atzar (Associació de ludotecàries/ is i ludoteques de Catalunya) Avda. Portal de l'Àngel, 7, 4rt V. 08007 Barcelona
T: 93 317 60 45. Atzar@retemail.es

“He reunit a casa meva joguines grans i petites, sense les quals no podria viure. L’infant que no juga no és un infant, però l’home que no juga va perdre per sempre l’infant que vivia en ell i que li faria molta falta tenir”.

Pablo Neruda

“El millor mitjà per fer bons als infants, és fer-los feliços”.

Oscar Wilde

▲ Introducció

Els espais de ludoteca, com a serveis fonamentals per cobrir les necessitats del joc, són actualment eines essencials per poder oferir una intervenció socioeducativa global, tant pel que fa als infants com per a les seves famílies. Des d’AtZar, - Associació de ludotecàries/is i ludoteques de Catalunya - treballem des de l’any 1992 per a la creació de ludoteques de qualitat com a espais possibilitadors del dret fonamental de l’infant al joc - tant pel que fa el servei, com l’equip professional – i per a promoció del joc en la població en general.

L’infant gaudirà plenament de jocs i entreteniments, els quals hauran d’estar orientats cap a les finalitats perseguides per l’educació. La societat i les autoritats públiques s’esforçaran en promoure la satisfacció d’aquest dret.”

Principi 7 C de la Declaració dels Drets dels Infants, 20 de novembre de 1989

Entenem per ludoteca “Un equipament amb un projecte socioeducatiu, basat en *el joc lliure* i la joguina, dirigit per professionals especialistes i amb una clara voluntat de servei públic. Com a tal, compta amb un fons lúdic significatiu, variat i de qualitat”.

En l’article següent farem referència a les ludoteques adreçades a infants i adolescents i les seves famílies, atès que la gran majoria de ludoteques que existeixen actualment a Catalunya van adreçades a aquesta població. Cal esmentar, però, que van cobrant protagonisme els espais de joc per a gent gran i que existeixen altres projectes d’espais lúdics per a diferents col·lectius com és el cas dels interns dels centres penitenciaris.

Breu història de les ludoteques

Al 1934 un botiguer de joguines de Los Angeles, fart dels petits furts dels infants i en veure la gran mancança material, creà un espai de préstec de joguines al garatge de casa seva. Neix així la primera ludoteca de la que es té constància. A Europa la primera ludoteca es crea al 1959 a Dinamarca. Al 1967 apareix a Gran Bretanya la primera ludoteca per a infants amb discapacitats i també en el mateix any, es crea la primera ludoteca a París. Actualment, França és un dels països que compta amb més nombre de ludoteques.

Pel que fa a l'Estat espanyol, la primera ludoteca neix a Sabadell al 1980. És la ludoteca Margarita Bedós. L'any següent, fruit d'una iniciativa conjunta entre la Dra. Maria de Borja i el claustre de professors de l'escola Cardenal Cisneros, apareix la Ludoteca La Guineu, la primera de Barcelona. Avui dia, Catalunya és una de les Comunitats Autònomes amb un major nombre de ludoteques, adreçades a infants entre 0 i 16 anys.

Actualment, existeixen associacions de ludoteques arreu del món, sobretot a Europa on es concentren la majoria d'elles (unes 5500 aproximadament). Destaquem l'ITLA (International Toy Library Association www.itla-toy-libraries.org) de la qual AtZar és la representant a l'Estat espanyol, amb seu a Bèlgica i altres associacions d'interès pel nombre de ludoteques associades com la francesa ALF (www.alf.ludotheques.org) i la del Regne Unit (*The national association toy libraries* www.natll.org.uk). La majoria d'associacions tenen com a objectiu principal promoure la creació de ludoteques i l'ús del joc i la joguina i treballar per una formació de qualitat del personal especialitzat que treballa a les ludoteques.

La història de la ludoteca ens porta a parlar, doncs, de dos models clarament diferenciats:

- Model llatí: és aquell que emfatitza l'aspecte socialitzador del joc i la joguina, així com la figura de l'educador que hi treballa.
- Model anglosaxó: destaca el paper assistencial i terapèutic del joc i la joguina.

Justificació de les ludoteques

Calen nous models de servei per al temps de lleure infantil

Diferents autors han elaborat teories que demostren la importància del joc en el creixement i desenvolupament harmònic infantil. Estimular el joc, no és només cobrir un dret dels infants, sinó que assegura que aquests tinguin un creixement òptim, sa i feliç. Un cop cobertes les necessitats bàsiques, la societat està creant-ne de noves. Calen nous models de servei per al temps de lleure infantil, que donin respostes a aquestes noves necessitats, adaptant-se als canvis soferts:

- El lleure cada cop cedeix més protagonisme a la productivitat. Cal formar infants competents i eficients per la seva vida laboral futura. Cal ocupar el lleure dels infants amb activitats que els serveixin com a inversió de futur. Però quin és el model de persona que volem?, com aprenen els infants a canalitzar angoixes, a relaxar-se, a divertir-se pel pur plaer de la diversió mateixa?
- Tot i l'increment de naixements, continua havent molts infants fills únics. Això significa que aquests infants no tenen gaires oportunitats de jugar amb altres fora de l'escola, ni en conseqüència intercanviar jocs i joguines amb ells.
- A les ciutats els espais de joc s'han anat reduint (augment de vehicles, voreres estretes, manca de seguretat...). Fins i tot els parcs infantils tenen limitacions pel que fa l'espai (petit, no tancat, brut...). Això dificulta el joc al carrer com un espai bàsic de relació i d'activitat motriu, com un espai per excel·lència on s'aprenia a compartir, conivir, entomar riscos o a afrontar conflictes gràcies a la colla del carrer.
- Els models familiars han canviat. Les famílies extenses van desapareixent per deixar pas a nous models (nuclears, monoparentals...) en què sovint els membres adults treballen fora de casa. Els infants es troben amb menys temps per compartir amb la mare i/o el pare, i en un desplaçament de la figura dels avis que suposaven una gran riquesa pel que fa la transmissió oral. S'estableixen noves relacions familiars entre els seus membres.
- El temps de lleure ha sofert una evolució atesa la gran oferta del mercat (centres comercials, centre de lleure familiar, televisió, cinema, videojocs, etc.). Aquesta gran oferta tendeix, però a l'aïllament de l'individu, dificultant la relació interpersonal.
- La societat va esdevenint un marc més complex i alhora ric, atesos els col·lectius de població immigrant que arriben amb diferents cultures, llengües i visions del món. Els infants comparteixen el seu dia a dia amb aquesta població, però així i tot, moltes vegades hi ha un gran desconeixement de l'altre.

Les funcions de la ludoteca

Avui dia les ludoteques prenen sentit com a models de relació i espais de llibertat i relaxament. En la nostra societat les ludoteques compleixen les següents funcions:

Les ludoteques prenen sentit com a models de relació i espais de llibertat i relaxament

- *Educativa*: Tot en una ludoteca ha estat creat amb una finalitat educativa implícita (l'espai, el mobiliari, els jocs i joguines, la seva distribució...), adaptant-t'ho a les necessitats reals dels infants i les seves famílies, tenint sempre com a finalitat el plaer de l'infant, la seva llibertat per a passar-s'ho bé.
- *Pedagògica*: aquesta vessant ha d'estar present en les directrius de tot el projecte. Cal vetllar per un fons lúdic de qualitat¹, un equip humà professional i una programació que permeti crear un espai adient per a l'aprenentatge (afectiu-emocional, cognoscitiu, motriu i social). La ludoteca és el mitjà perfecte per treballar temes com el consum responsable o una cultura de la resolució de conflictes. La vessant pedagògica compleix una doble funció:
- *Preventiva*: és important permetre el desenvolupament de les capacitats emocionals per tal que els infants siguin capaços d'adquirir prou que els ajudin en la seva formació integral com a persones.
- *Social*: el servei de ludoteca fomenta i desenvolupa la relació social (entre infants i entre adults i infants), sent un espai de lliure relació.
- *Lúdica*: una de les funcions més importants és permetre a l'infant i a les seves famílies apreciar i gaudir del joc, no només descobrint nous jocs, sinó també gaudint amb la relació que aquest provoca.
- *Comunitària i de dinamització*: les ludoteques, gràcies a la flexibilitat del seu projecte educatiu, són el marc ideal per establir relacions amb altres entitats i equipaments, que derivin en accions conjuntes, i permetin donar a conèixer als usuaris diferents recursos, d'una banda, i treballar temes com les relacions intergeneracionals, de l'altra.
- *D'integració*: un servei lúdic que té com a finalitat el gaudir, li és més fàcil la integració de qualsevol persona, ja que es crea un espai relaxat i distès que ho permet. El fet que el joc sigui el vincle d'unió, facilita la integració d'infants amb diferents problemàtiques: socials, físiques, psíquiques o sensorials.
- *D'investigació i recerca*: l'oferta de joguines ha anat creixent, així com el nivell adquisitiu de les famílies. Per a això cal un espai des del qual es puguin avaluar els jocs i les joguines des de qualsevol vessant (pedagògica, publicitària, d'envàs...). Les ludoteques també permeten explorar noves facetes del joc infantil dels infants del segle XXI.
- *Informativa*: als infants els arriba la informació de jocs i joguines des de diferents canals (televisió, companys, revistes...), però els calen criteris que els ajudin a fer una bona elecció. Sovint les famílies es troben desbordades davant de l'allau de l'oferta i la demanda dels seus fills/es. La funció de la

ludoteca és informar sobre quins criteris de selecció de joguines són més adients, quins són els jocs recomanats per a cada grup d'edat, o com poder, mitjançant el joc, treballar temes com les gelosies o l'autonomia de l'infant, per exemple.

El projecte educatiu

El projecte educatiu marca la directriu de tots els plans d'acció que contempla la programació d'una ludoteca. Permet donar coherència i sentit a les nostres intervencions. Per això és important que el projecte es revisi anualment, per poder avaluar si s'està responent o no a les necessitats actuals dels usuaris. Les dades bàsiques recomanables que hauria de contemplar un projecte són:

- *Formulació del projecte*: descriu breument la finalitat del nostre projecte socioeducatiu, com a base per la seva justificació.
- *Anàlisi de l'entorn*: la situació geogràfica, la situació social, econòmica, demogràfica i cultural de la població del territori i els equipaments de la zona en la que s'ubica la ludoteca, ens permet dibuixar el model cultural de la població a qui va adreçat el servei, a més de justificar la necessitat del mateix a la zona.
- *Destinatari*s: cal definir quins seran els usuaris de la nostra ludoteca (edats, característiques, necessitats, etc.). Els destinataris condicionen i defineixen el nostre servei (objectius, espais, ratis, etc.) Volem fer una especial menció als infants de 0 a 3 anys, ja que és una franja d'edat cada cop més habitual a les ludoteques, però un dels trets que els diferencien d'altres espais, és el fet que els infants han de venir acompanyats d'un adult.
- *Aspectes educatius*: proposta d'intervenció
 - Fonamentació teòrica del projecte: diversos autors han treballat i estudiat el tema del joc des de diferents vessants. És interessant poder emmarcar el projecte des d'algun d'aquests autors que ens serveixen de base en la nostra intervenció.
 - Objectius generals: cal recordar que els objectius han de ser eines que ens han de servir per guiar la nostra intervenció, per tant han de ser breus, concrets i avaluables. El més important no és enumerar-ne molts, sinó que sorgeixin de la reflexió del nostre model pedagògic i del que de debò volem aconseguir amb el servei de ludoteca.

- *Metodologia*: qualsevol ludoteca ha de basar la seva metodologia en el joc lliure, tret que ens diferència de qualsevol altre servei. També, però, es pot intervenir mitjançant joc dirigit, tallers d'expressió plàstica, corporal, musical, etc. sense oblidar el caire lúdic que ens defineix com a servei. Cal tenir més cura del procés que del producte, ja que la intencionalitat de la ludoteca no és assolir continguts, sinó enriquir el procés d'aprenentatge mitjançant l'exploració, el descobriment, la diversió. Aspectes com la distribució de l'espai i el tipus de fons lúdic que escollim, també formen part de la metodologia utilitzada per la nostra intervenció.
- *Programes d'acció*: són la base de la programació i es concreten en activitats que defineixen la intervenció de l'equip educatiu. Els programes han de tenir definits els objectius específics, la temporalitat, la seqüencialització de cada activitat i la descripció d'aquestes.
- Organització de la ludoteca:
 - Reglament de règim intern: aquest defineix el funcionament de la ludoteca com és el cas del sistema d'inscripció i l'accés, l'horari i els dies (tant d'obertura com d'atenció al públic), les franges d'edat, els períodes festius o la normativa (tant pel que fa als usuaris com pel que fa a la normativa interna per a l'equip humà referent a intervenció educativa)
 - Recursos humans:
 - És important definir en primer lloc els ratis. Aquests venen definits per les edats (els menors de 3 anys han de venir acompanyats a la ludoteca per un adult, fet que fa augmentar el rati) i l'espai (es fa un càlcul de 3 m² per infant aproximadament).
 - En segon lloc cal destacar la formació i perfil professional que considerem més adient per a l'equip humà (a diferència d'altres països, a l'Estat espanyol no existeix una formació acadèmica de ludotecari, tot i que el mòdul d'Animació sociocultural i Educació Infantil i la diplomatura d'Educació Social tenen assignatures que fan referència al joc)
 - Finalment acabarem definint quines són les actituds i funcions que aquest equip hauria de tenir per poder dur a terme el projecte de la ludoteca.
 - Recursos materials:
 - En primer lloc cal definir la distribució que fem de l'espai, tant de l'aspecte més formal (espai de recepció, magatzem, despatx), com l'aspecte educatiu (racons de joc). És important definir sobre quina base es fa la distribució de l'espai de joc, quines són les raons que fonamenten aquesta distribució, ja que com hem dit anteriorment, no podem oblidar que aquesta és també una metodologia.

- Els jocs i les joguines són el fons lúdic que confereixen de sentit i diferencialitat la ludoteca. Cal, doncs, definir quins són els criteris de selecció del material lúdic i amb quin nombre de fons comptarem. També en aquest apartat definirem les eines de classificació i enregistrament utilitzades (a l'Estat espanyol s'utilitza el sistema de classificació ESAR en la seva primera faceta. Aquestes són les sigles de joc d'exercici, joc simbòlic, joc de construcció i joc de regles).
- El mobiliari també és una part important del projecte ja que també defineix el tipus de joc. No cal fer una relació de material, però és interessant fer una breu descripció de quins són els criteris d'elecció utilitzats (durabilitat, versatilitat, neteja, etc.)

- **Avaluació:**

Sovint no dediquem prou temps a aquest apartat, però cal recordar que la finalitat de l'avaluació és poder establir mecanismes d'adequació del projecte inicial mitjançant la recollida de dades objectives. És l'eina correctora que ens permet adequar el nostre projecte als usuaris reals del servei. La regularitat de l'avaluació vindrà definida per la titularitat de les ludoteques, ja que les públiques han de fer entregues mensuals d'uns indicadors preestablerts, però les privades poden establir els seus propis terminis i indicadors. Basant-nos en l'observació com a eina fonamental, podem emmarcar l'avaluació sobre la base de:

- **Avaluació quantitativa:**

Per a la recollida de dades s'utilitzen fitxes amb indicadors quantitius com: nombre de socis/es (altes i baixes, nombre de places, mitja d'assistències diàries, etc.), nombre de jocs i joguines (altes i baixes segons classificació), nombre d'activitats realitzades i nombre d'usuaris assistents, nombre de reunions (d'equip, de coordinació amb altres entitats o equipaments...), nombre d'assessoraments, etc.

- **Avaluació qualitativa:**

Per la recollida de dades s'utilitzen fitxes o informes que reflecteixen el grau de satisfacció de l'usuari, el tipus de demandes fetes, informes d'observació dels infants, adequació dels objectius a cada programa, etc.

Tipologia

El més habitual és que les ludoteques siguin espais fixos que, o bé poden formar part d'altres equipaments (casals infantils, centres cívics, centres oberts ...), o bé poden ser independents. També podem trobar, però, altres models de ludoteca com:

- Ludoteques itinerants
- Ludoteques en hospitals infantils
- Ludoteques escolars
- Ludoteques especialitzades per a infants amb discapacitats físiques, psíquiques o sensorials.
- Ludoteques especialitzades en tipus de joc (en jocs de diferents cultures, en jocs sobredimensionats, etc.)

Conclusions

Les ludoteques són actualment serveis compensadors de factors que afecten negativament els infants i les seves famílies

- Les ludoteques són actualment serveis compensadors de factors que afecten negativament els infants i les seves famílies (consum, manca de valors, individualisme, aïllament...). Mitjançant programes d'acció que treballin el consum responsable o la integració i comprensió de persones d'altres cultures, per exemple, utilitzant una metodologia basada en el fet lúdic, la ludoteca permet que des de la diversió i la llibertat els infants interioritzin valors que els seran imprescindibles per tenir una actitud coherent i conseqüent en la societat en què viuen.
- Les diferents activitats que duen a terme els infants diàriament, van sobretot orientades al desenvolupament cognitiu. El joc, en canvi, li permet desenvolupar la seva intel·ligència, tant a escala cognitiva com emocional. No podem oblidar que jugar és la principal activitat de l'infant, és la manera en què coneix i es relaciona amb el món. Capacitats com la curiositat, la descoberta, el meravellar-se... li permeten entrar en contacte amb el que l'envolta i poder estimar-ho. Jugar és, per tant, un dret de l'infant que li permet créixer sa i feliç, condició indispensable pel seu òptim desenvolupament com a persona.

Sílvia Penón
Pedagoga i Educadora
Presidenta d'AtZar
(Associació de ludotecàries/is i ludoteques de Catalunya)

1 Veure en aquest mateix número l'article de l'Imma Marín sobre les joguines